

**ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА,
КРИМІНОЛОГІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА****ЗВАРИЧ Р. В.,**

магістр права, юрист,
кандидат історичних наук,
викладач юридичних дисциплін
(*Коломийський економіко-правовий
фаховий коледж
Державного торговельно-економічного
університету*)

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.6.30>**ОЗНАКИ ГЕНОЦИДУ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ
У НОРМАХ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

Геноцид визнається найтяжчим суспільно-небезпечним діянням проти людства. Сьогодні розгляд всіх аспектів такого злочину у період правового режиму воєнного стану в Україні набуває неабиякого особливого значення. Констатовано, що Верховною Радою Україною як найвищим і єдиним органом законодавчої влади парламентсько-президентської Республіки Україна вдруге постановлено про вчинення геноциду в Україні. Встановлено причинно-наслідкові зв'язки геноциду і у нормах трудового законодавства в умовах воєнного стану на прикладі антиконституційних обмежень щодо жінок, як диференційованої категорії працівників, яким на законодавчому рівні гарантовано заборону, а не дозвіл працювати на роботах з небезпечними, шкідливими умовами праці та на деяких інших видах робіт. Зазначено перелік нормативно-правових актів та угод, які гарантують диференційований підхід до правових гарантій охорони праці жінок. Виокремлено наочні приклади суспільно-політичного розвитку Українського народу у відношенні до вибору на власний розсуд вчиняти діяння, зокрема у трудових відносинах, що становлять суспільну небезпеку і охороняються кримінальним законодавством. Визначено, що причинно-наслідковими зв'язками об'єктивної сторони геноциду за наявності потерпілих в особі жінок та осіб з інвалідністю можуть виступити медико-статистичні дані ураження людського організму внаслідок виробничих факторів, наприклад перетомі, що унеможливує чи ускладнює процес запліднення і виношування дитини, а також факторів, що завдають шкоди здоров'ю людини. Висвітлено тотожні ознаки способів застосування геноциду у період Другої світової війни та в сучасних нормах Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Наголошено на нагальній потребі уніфікувати трудове законодавство таким чином, щоб не порушувалися права жінок та осіб зі зниженою працездатністю в умовах воєнного стану, визнаних міжнародним співтовариством, включно з Європейським Союзом.

Ключові слова: злочин, жінки, особи з інвалідністю, дискримінація, трудові відносини.

Zvarych R. V. The signs of genocide against the Ukrainian people in the norms of Law of Ukraine «On Organization of Labour Relations in Martial Law»

Genocide is recognized as the most socially dangerous act against humanity. Today, consideration of all aspects of this crime during the legal regime of the military situation in Ukraine is of great importance. It is stated that the Verkhovna Rada of Ukraine, as the highest and only body of legislative power of the parliamentary-presidential Republic of Ukraine, for the second time, has decided to commit genocide in Ukraine. The cause-effect connection of genocide and labor legislation norms in the conditions of war has been established on the example of unconstitutional restrictions on women, as a differentiated category of legal persons, who are legally guaranteed a ban, rather than a permit to work on work with dangerous, harmful conditions of work and on some other types of work. The list of normative and legal acts and agreements that guarantee differentiated approach to legal guarantees of women's labor protection is specified. Some examples of socio-political development of the Ukrainian people in relation to the choice to act on their own discretion, in particular in labor relations, which constitute a public danger and are protected by criminal legislation. It has been determined that the cause-effect connections of the objective side of the genocide, in the presence of women and persons with disabilities, may be medical and statistical data of human body damage due to production factors, such as overkill, prevent or complicate the process of child fertilization and inbreeding, as well as factors causing human health harm. The following features of the ways of the use of genocide during the Second World War and the current norm of the Law of Ukraine «On Organization of Labour Relations in Martial Law» were highlighted. The urgent need to unify labor legislation in such a way that the rights of women and persons with reduced working capacity in the conditions of war recognized by the international community, including the European Union, are not violated.

Key words: *crime, women, persons with disabilities, discrimination, labour relations.*

Вступ. Геноцид був визнаний міжнародним злочином вже у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 11 грудня 1946 р. У Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 180 (II) від 21 листопада 1947 р. вказувалося, що «геноцид є міжнародним злочином, який тягне за собою національну та міжнародну відповідальність окремих осіб і держав». 9 грудня 1948 р. була прийнята й відкрита для підписання Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього (далі – Конвенція 1948 р.). Аналіз останніх досліджень і публікацій дає змогу виокремити праці таких авторів, як М. Антонович, К. Важна, Х. Гузман, Г. Мазур, Н. Нетяженко, Т. Яковенко та ін. Натомість дослідження ознак геноциду у нормах Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» у юридичній доктрині відсутні.

Постановка завдання. Цілями нашого наукового дослідження виступає висвітлення ознак геноциду у нормах Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану».

Результати дослідження. Відповідно до ст. 2 Конвенції 1948 р., під геноцидом розуміють «наступні дії, які вчиняються з наміром знищити повністю або частково будь-яку національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку: а) вбивство членів такої групи; б) заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи; в) навмисне створення для якої-небудь групи таких життєвих умов, які розраховані на повне або часткове фізичне її знищення; г) заходи, розраховані на запобігання народженню дітей у середовищі такої групи; д) насильницька передача дітей з однієї людської групи в іншу» [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 442 Кримінального кодексу України [2] (далі – КК України) геноцид, тобто діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заповідання їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи заповідання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу.

Згідно з ч. 2 ст. 442 КК України також караються публічні заклики до геноциду, а також виготовлення матеріалів із закликами до геноциду з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів.

Заборона геноциду є імперативною нормою загального міжнародного права, а вчинення геноциду є міжнародним злочином. Виходячи з аналізу міжнародно-правового визначення геноциду, аналізу ознак і способів вчинення геноциду, які передбачені міжнародним правом, аналізу практики вчинення геноциду, можна стверджувати, що реалізація геноциду не є можливою без залучення державного механізму [3, с. 196].

Щодо характеристики ознак складу злочину, передбаченого ст. 442 КК України, слід звертати увагу на встановлення наміру знищити, цілком або частково, національну, етнічну та інші групи, а також встановлення вини [4, с. 64]. Іншими словами, суб'єктивною стороною виступає вина у формі умислу (прямого або непрямого). Ще до введення правового режиму воєнного стану в Україні у 2022 р. в державі прослідковувався спад народонаселення, спричинений різноманітними негативними соціальними явищами, такими, як безробіття, низький рівень матеріального забезпечення громадян України, міграція за межі України, переважання смертності над народженням тощо. Відомості про демографічну катастрофу в Україні можна знайти в багатьох дослідженнях [5; 6], зокрема, як вияв геноциду [7].

Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 р. № 2136-IX [8] (далі – Закон) вміщує досить дискримінаційні норми щодо жінок та осіб зі зниженою працездатністю всупереч Конституції України міжнародно-правовим договорам і угодам, національній та європейській судовій практиці. Такі обмеження, що не передбачаються Основним Законом України, носять, на нашу думку, ознаки геноциду у непрямій формі вини. Зокрема, у період дії воєнного стану не залучаються до роботи в нічний час без їх згоди: вагітні жінки і жінки, які мають дитину віком до одного року, особи з інвалідністю, яким за медичними рекомендаціями протипоказана така робота (ч. 1 ст. 8 Закону). У період дії воєнного стану дозволяється застосування праці жінок (крім вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до одного року) за їхньою згодою на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах (ч. 1 ст. 9 Закону).

Таким чином, Закон скасовує гарантію для вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до трьох років, що передбачається ст.ст. 174-176 Кодексу законів про працю України [9] (далі – КЗпП України) (ч. 1 ст. 8 Закону), а саме скасовується заборона застосування праці таких жінок в нічний час. При цьому також скасовується поняття тривалості роботи у нічний час, визначене ст. 54 КЗпП України (ч. 2 ст. 8 Закону). З урахуванням таких норм Закону дозволяється за згодою вагітної жінки і жінки, яка має дитину віком до одного року, залучати їх до роботи у нічний час 60 годин на тиждень, включно з тривалістю можливої зміни більше 8 годин, наприклад, 12 годин. Ми вважаємо, що наявність згоди таких жінок не позбавляє обов'язку держави та інших компетентних суб'єктів трудових правовідносин разом із роботодавцем забезпечувати охорону праці жінок у нічний час, особливо вагітних жінок та жінок, які мають дитину віком до одного року. Наявність такої згоди не встановлює легітимність таких трудових правовідносин, оскільки суперечить принципу верховенства права, завдає шкоди здоров'ю вагітній жінці та жінці, яка має дитину віком до одного року, і може завдавати шкоди самій дитині. Вказане положення про роботу у нічний час вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до одного року, що регламентовано Законом не відповідає:

– листу Інституту медицини праці від 27 травня 2003 р. № 11/392, який передбачає, що встановлення подовженої тривалості робочого дня працівникам не рекомендується, оскільки така тривалість роботи призводить до значного напруження організму і, як наслідок,

док, до швидкого розвитку втоми. Тому більш довга зміна може мати негативні наслідки для працездатності і стану здоров'я працівників;

– роз'ясненню Держпраці, яке зазначає, що при застосуванні праці жінок у нічний час слід враховувати соціально-біологічний чинник, оскільки такий режим роботи негативно впливає на репродуктивну функцію жінок дітородного віку, а також перешкоджає виконанню ними родинних обов'язків (Державна служба України з питань праці, 2021);

– наказу Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу» від 8 квітня 2014 р. № 248, яким встановлено, що до складних випадків умов праці працівників належать особливі форми організації робіт (тривалість зміни більше 8 або 9 годин) (Міністерство охорони здоров'я України, 2014);

– конвенціям Міжнародної Організації Праці (далі МОП) «Про працю жінок у нічний час» № 4 (МОП, 1919), № 41 (переглянута 1934 р.) (МОП, 1934), «Про нічну працю жінок у промисловості» № 89 (МОП, 1990), які прямо забороняють застосування праці жінок у нічний час.

– конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» від 18 грудня 1979 р. (Організація Об'єднаних Націй, 1979) (далі Конвенція) у частині п. d ст. 11, яка встановлює, що держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у галузі зайнятості, з тим щоб забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок рівні права, зокрема забезпечувати жінкам особливий захист у період вагітності на тих видах робіт, шкідливість яких для здоров'я доведена. Шкідливість нічної чи подовженої роботи доведена на підставі листа Інституту медицини праці від 30 листопада 2012 р. № 463/13/116-62 та вищезазначеного роз'яснення Держпраці; а також норми Закону не відповідають Конвенції у частині значення материнства (14 абз. преамбули Конвенції), охорони материнства (ч. 2 ст. 4 Конвенції), правильного розуміння материнства (п. b ст. 5 Конвенції);

– Європейській соціальній хартії від 18 жовтня 1961 р. (Рада Європи, 1961), підписана Україною (чинна в Україні);

– Європейській соціальній хартії (переглянутій) від 3 травня 1996 р. (далі Хартія) (Рада Європи, 1996) за нормами, що забороняють працю вагітних жінок, жінок, які нещодавно народили дитину, і жінок, що годують своїх дітей, на всіх роботах, які протипоказані жінкам у зв'язку з небезпечними, шкідливими для здоров'я або важкими умовами праці і зобов'язують Україну вжити відповідних заходів для захисту трудових прав цих жінок (п. 5 ст. 8 ч. II), а також за нормою вищевказаного п. 8 ч. I Хартії;

– Закону України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 р. № 2694XII (Верховна Рада України, 1992), який встановлює принципи державної політики в галузі охорони праці, зокрема державна політика в галузі охорони праці базується на пріоритеті життя і здоров'я працівників (абз. 1 ч. 2 ст. 4), а також констатує охорону праці всіх жінок, яких забороняється залучати до робіт зі шкідливими і небезпечними умовами праці (ч. 1 ст. 10);

– Сімейному кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947III (Верховна Рада України, 2002) у частині забезпечення державної охорони сім'ї, дитинства і материнства (ст. 5);

– Конституції України у частині забезпечення державної охорони сім'ї, дитинства і материнства (ч. 3 ст. 5), забезпечення правовим захистом і моральною підтримкою материнства і дитинства, включно з наданням пільг вагітним жінкам і матерям [10].

Отже, регламентація Законом праці вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до одного року, у нічний час є абсурдним, як, наприклад, надання пільги для вагітних жінок і матерям, оскільки застосування такої праці завдає шкоди здоров'ю і не може вважатися пільгою. Також викликає застереження виключення з регламентації Законом жінок, які мають дітей віком до трьох років, тобто за нормами Закону таких жінок взагалі не питають згоди, що також суперечить всім вищезгаданим положенням. Крім того, КЗпП України і Законом України «Про охорону праці» забороняється застосування праці жінок на роботах зі шкідливими умовами праці, тобто включно з нічними роботами.

Отже, залучення до праці жінок на умовах, визначених Законом, ще більше ускладнює демографічну ситуацію в Україні.

Варто також зауважити, що ч. 1 ст. 6 Закону надається можливість роботодавцю встановлювати робочий час до 60 годин на тиждень, а згідно ч. 2 ст. 6 Закону – до 40 годин на тиждень у разі скороченої тривалості робочого часу, для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури. Ми вважаємо, що такими нормами неконституційно й незаконно обмежуються також права працівників зі зниженою працездатністю, для осіб з інвалідністю, які мають диференційовані гарантії охорони своєї праці згідно Конституцією, КЗпП України та ін. нормативно-правовими актами й угодами.

Ми вважаємо, що недотримання законодавчо встановлених гарантій заборони залучення до надурочних робіт як робіт понад 36 годин на тиждень, що суперечить медичним висновкам осіб з інвалідністю, є прямим і безпосереднім ушкодженням здоров'я таких працівників і теж відображає ознаки геноциду. Як показує суспільно-політичний досвід трагічних подій і явищ минулого, у період націонал-соціалістичної диктатури з підтримкою сталінського тоталітарного комуністичного режиму, нацистами реалізовувалася окрема злочинна програма знищення осіб з інвалідністю [11]. Встановлення обов'язку працювати понаднормово для осіб з інвалідністю, зокрема на роботах, що суперечить їхнім медичним висновкам має тотожні зі злочинною діяльністю під час Другої світової війни ознаки.

Причинно-наслідковими зв'язками об'єктивної сторони геноциду за наявності потерпілих в особі жінок та осіб з інвалідністю можуть виступити медико-статистичні дані ураження людського організму внаслідок виробничих факторів, наприклад перевтома, що унеможливує чи ускладнює процес запліднення і виношування дитини, а також факторів, що завдають шкоди здоров'ю людини.

Висновки. В особливих умовах правового регулювання суспільних відносин людина залишається основною і найвищою соціальною цінністю. Нехтування цією конституантою призводить до негативних наслідків для суспільства. Широкомасштабна війна в центрі Європи і світу, на території України, спрямована на тотальне знищення її населення – геноцид. На жаль, прийнятий Закон, який мав би захистити працівників в таких особливо надскладних умовах, навпаки, ще більше погіршив правовий статус працівників, зокрема жінок, молоді та осіб з інвалідністю, які на підставі Конституції України, КЗпП України та інших нормативно-правових актів, договорів та угод, включно з національною і європейською судовою практикою, наділені особливими, диференційованими правовими гарантіями з охорони праці навіть у воєнний час. Закон нагально потребує уніфікації з принципом верховенства права, аби зберегти єдине джерело влади в Україні – Український народ в особі працівників, зокрема жінок, молоді та осіб з інвалідністю, особливо на об'єктах критичної інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, 9 груд. 1948 р. A/RES/260 A (III). URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_155 (дата звернення: 30.11.2022).
2. Кримінальний кодекс України : Закон; Кодекс від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 30.11.2022).
3. Важна К. Сутність геноциду відповідно до чинного міжнародного права та міжнародно-правової практики. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С. 193-197.
4. Антонович М. Проблема визнання злочину геноциду в міжнародному праві та його застосування до Голодомору 1932-1933 рр. в Україні. *Наукові записки НаУКМА*. 2008. Т. 77 : *Юридичні науки*. С. 61-65.
5. Яковенко Т. Особливості сучасної демографічної кризи в Україні. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2014. № 1122. С. 77-83.
6. Мишанич Г. І., Нетяженко Н. В. Демографічна криза в Україні і роль медичної науки в її подоланні. *Внутрішня медицина*. 2007. № 4(4). URL: <http://www.mif-ua.com/archive/article/2857> (дата звернення: 30.11.2022).

7. Гузман Х. М. Демографічна трагедія України: другий Голодомор? *Економічна правда*. 2022. 28 червня. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/28/688487/> (дата звернення: 30.11.2022).

8. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 30.11.2022).

9. Кодекс законів про працю України : Закон, Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 30.11.2022).

10. Конституція України : Конституція України, Конституція, Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 30.11.2022).

11. Пробач нам провини наші. *Uakino.club*. URL: <https://uakino.club/filmy/militaries/15360-probach-nam-provini-nash.html> (дата звернення: 30.11.2022).

